

MOVAROUNNAHRNING GEOGRAFIK O'RNI, TABIATI VA AHOLISINI O'RGANISHDA, "BOBURNOMA" – ASARI MUHIM MANBA

Ibragimova Go'zal Abdullaazizovna

Oriyent instituti Tarix fakulteti 1 kurs magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqola Movarounnahr mintaqasining geografik o'rni, tabiati va aholisini o'rganishda Zahiriddin Muhammad Bobur tomonidan yozilgan "Boburnoma" asarining ahamiyatini tahlil qiladi. Bobur o'zining kuzatishlari va aniq tasvirlari orqali bu hududning tabiiy resurslari, iqlimi, flora va faunasi, shuningdek, aholisining turmush tarzi haqida qimmatli ma'lumotlar qoldirgan. "Boburnoma" asari Movarounnahrning tarixiy va madaniy jihatlarini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *Movarounnahr, Boburnoma, Geografik o'rni, Tabiat, Aholi, Tarixiy manba.*

Annotation: *This article analyzes the importance of the work "Baburnoma" written by Zahiriddin Muhammad Babur in the study of the geographical location, nature and population of Movarounnahr region. Through his observations and clear images, Babur left valuable information about the natural resources, climate, flora and fauna of this region, as well as the lifestyle of its inhabitants. The work "Boburnoma" serves as an important source for studying the historical and cultural aspects of Movarounnahr.*

Key words: *Movarounnahr, Baburnoma, Geographical location, Nature, Population, Historical source.*

Аннотация: *В данной статье анализируется значение произведения «Бабурнома», написанного Захириддином Мухаммадом Бабуром, в изучении географического положения, природы и населения региона Моваруннахр. Благодаря своим наблюдениям и четким изображениям Бабур оставил ценную информацию о природных ресурсах, климате, флоре и фауне этого региона, а также образе жизни его жителей. Труд «Бобурнома» служит важным источником для изучения исторических и культурных аспектов Моваруннахра.*

Ключевые слова: *Моваруннахр, Бабурнома, Географическое положение, Природа, Население, Исторический источник.*

"Boburnoma" - bu Zahiriddin Muhammad Bobur tomonidan yozilgan va geografik hududlarni ochib bergan mashhur tarixiy asar. Bobur, o'zining qudratli harbiy va siyosiy faoliyatidan tashqari, o'z davrining geografiyasi, tabiati va jamiyatining batafsil tavsiflarini qoldirgan. Ushbu asar o'zining qimmatini bilan nafaqat tarixiy, balki geografik jihatdan ham ahamiyatga ega.

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530) Temuriylar sulolasidan bo'lgan buyuk sarkarda va davlat arbobi edi. U XVI asrning boshlarida Hindistonga yurish qilib, Boburiylar imperiyasining asoschisi bo'lgan. Bobur o'zining hayoti davomida yozgan "Boburnoma" asarida nafaqat siyosiy va harbiy voqealarni, balki o'zi ko'rgan

va bilgan geografik joylarni ham batafsil tasvirlagan.

“Boburnoma” asarida Bobur o‘zining yurishlari davomida uchragan turli xil geografik hududlarni batafsil tavsiflab bergan. Asarda Markaziy Osiyo, Afg‘oniston, Hindiston va boshqa mintaqalarning tabiati, iqlimi, hayvonot va o‘simlik dunyosi haqida qimmatli ma’lumotlar keltirilgan.

Movarounnahr – bu Amudaryo va Sirdaryo daryolari orasida joylashgan, tarixan boy va strategik ahamiyatga ega bo‘lgan hudud. Ushbu mintaqaning geografik o‘rni, tabiati va aholisini o‘rganishda Zahiriddin Muhammad Bobur tomonidan yozilgan “Boburnoma” asari katta ahamiyatga ega. Bu asar, o‘z davrining aniq va batafsil tasvirini berib, nafaqat tarixiy, balki geografik jihatdan ham qimmatli manba hisoblanadi.

“Boburnoma”da Movarounnahrning geografik o‘rni juda batafsil tasvirlangan. Bobur, bu hududning turli xil joylarini o‘z ko‘zi bilan ko‘rgan va ularning geografik xususiyatlarini aniq yozgan. Asarda Farg‘ona vodiysi, Samarqand, Buxoro va boshqa shaharlarning geografik joylashuvi va ularga bog‘liq tabiiy resurslar haqida qimmatli ma’lumotlar keltirilgan.

Farg‘ona Vodiysi. Bobur Farg‘ona vodiysini o‘z vatani sifatida batafsil tasvirlab, uning tabiiy go‘zalliklari va strategik ahamiyatini ta’kidlab o‘tgan. Farg‘ona vodiysi o‘zining hosildor tuproqlari va boy suv resurslari bilan ajralib turadi. Bobur vodiyni keng dalalari va unumdor yerlarini tasvirlab, bu hududning qishloq xo‘jaligi uchun muhimligini ta’kidlagan.

Samarqand va Buxoro. Samarqand va Buxoro shaharlarining geografik o‘rni va ularning tarixiy ahamiyati haqida Bobur keng ma’lumot bergan. Samarqand, o‘zining qadimiy yodgorliklari va madaniy merosi bilan, Buxoro esa diniy va savdo markazi sifatida Bobur tomonidan ta’riflangan. Ushbu shaharlarning geografik joylashuvi, tabiiy resurslari va iqlimi haqida yozilgan ma’lumotlar, mintaqaning tarixini va rivojlanishini o‘rganishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Zahiriddin Muhammad Bobur “Boburnoma”da Samarqandning joylashish o‘rni haqida ma’lumot berar ekan uni “beshinchi iqlimdan”, “ramziy nujumiy”, “daraja va daqiqa” va boshqa bir qator istilohlar bilan belgilaydi. “Boburnoma”dagi Samarqand tasviriga e’tibor bersak: “Rub’i maskunda Samarqandcha latif shahr kamroqdur. Beshinchi iqlimdir. Tuli ramzi nujumiy daraja va daqiqadur, arzi daraja va daqiqadur. Shahri Samarqanddur, viloyatini Movarounnahr derlar. Hech yog‘iy qahr va g‘alaba bila munga dast topmag‘on uchun baldayi mahfuza derlar”. Samarqand ta’rifiga alohida e’tibor bergan muallif odob saqlagan holda Yer yuzida ushbu shahardek boshqa shahar yo‘q demaydi, balki “kamroqdur” deya tasvirilaydi. Shahar aholisi haqida “Eli tamom sunniy va pokmazhab va mutasharri’ va mutadayyin eldur”, tarzida fikr yuritgan Bobur shahar ahlining islomiy aqidada sodiqligini, bu esa, jamiyatda tartib-qoida ustuvorligini ta’minlovchi asosiy mezon ekanini alohida ta’kidlaydi.

“Boburnoma”da Movarounnahrning tabiati, ya’ni uning iqlimi, flora va faunasi haqida batafsil ma’lumotlar keltirilgan. Bobur o‘z kuzatishlari asosida bu hududning tabiiy boyliklari va ularning ahamiyati haqida yozgan. Movarounnahrning iqlimi quruq va kontinental bo‘lib, yozlar issiq va quruq, qishlar sovuq va qahratonli o‘tadi.

Bobur bu iqlimiy sharoitlarni aniq tasvirlab, bu hududning tabiati va iqlimi haqida keng ma'lumotlar bergan. Bobur Movarounnahrning flora va faunasi haqida yozar ekan, uning boy o'simlik va hayvonot dunyosini tasvirlab bergan. U bu hududning dalalari, bog'lari va o'rmonlari haqida yozib, ular qishloq xo'jaligi va aholi turmush tarzi uchun muhimligini ta'kidlagan.

Bobur Samarqand tasvirida Ulug'bek madrasalari va rasadxonasini batafsil keltiradi: "Temurbekning va Ulug'bek Mirzoning imorati va bog'oti Samarqand mahallotida ko'pdur... Ulug'bek Mirzoning imoratlaridin Samarqand qal'asining ichida madrasa va xonaqohdur. Xonaqohning gunbazi bisyor ulug' gunbazdur. Olamda oncha ulug' gunbaz yo'q deb nishon berurlar", tarzidagi ma'lumotlardan madrasa va xonaqohning ulug'vorligini, uning gunbazi ham ancha muhtasham ekanini tasavvur qilish mumkin. Bobur Samarqandni qo'lga kiritganidan so'ng bu yerda Ulug'bek Mirzo tomonidan bunyod etilgan inshootlarni, me'moriy obidalarni o'z ko'zi bilan ko'rishga musharraf bo'ladi. Xususan, Ulug'bek ilmiy salohiyatining nodir namunasi bo'lgan rasadxonani ham diqqat bilan ko'zdan kechiradi: "Pushtayi Ko'hak domanasida rasaddurkim, zij bitmakning olatidur. Uch oshyonliqtur. Ulug'bek Mirzo bu rasad bila "Ziji Ko'ragoniy"ni bitibtur...". Bu ma'lumotlardan muallifning Ulug'bek shaxsiyatiga, uning ilmiy faoliyatiga alohida ehtirom bilan qaraganini ko'rish mumkin. Boburning ushbu tarixiy faktlari yana shunisi bilan ham muhimki, sobiq sho'rolar davrida Ulug'bek rasadxonasi uning vafotidan keyin Xoja Ahror Vali topshirig'i bilan buzib tashlangan degan soxta ideologiyaga munosib javob ham bo'ladi. Sababi, Ulug'bek vafotidan bir qancha vaqt o'tib bu rasadxonani o'z ko'zi bilan ko'rgan, uni o'sha davrda hali ham muhtasham inshoot ekanini tasvirlagan Boburning bu tarixiy ma'lumotlari juda qimmatli hisoblanadi.

Bobur, Movarounnahr aholisining turmush tarzini batafsil tasvirlab, ularning kundalik hayoti, qishloq xo'jaligi va hunarmandchilik faoliyatlari haqida yozgan. Bu ma'lumotlar, o'sha davr aholisining hayotini tushunishda qimmatli manba hisoblanadi. "Boburnoma" asarida Movarounnahr aholisi haqida ham ko'plab ma'lumotlar keltirilgan. Bobur, bu hududning turli etnik guruhlarini, ularning urf-odatlarini, madaniyati va turmush tarzi haqida yozgan.

"Boburnoma"da Samarqand haqidagi tasvirlarda bu yerdan yetishib chiqqan va hayoti shu shahar bilan bog'liq bo'lgan ko'plab alloma va olimlar, shayxlar, tasavvuf ulamolari va muhaddislar haqida ham ma'lumot berilgan. Jumladan, Imom Buxoriy, Shayx Moturidiy, Abulqosim Hakim Samarqandiy, Abu Lays Samarqandiy, Abu Abdulloh Ro'dakiy Samarqandiylar to'g'risidagi ma'lumotlar ahamiyatlidir. Bobur temuriylar davlatining poytaxti bo'lgan Samarqandga bir umr talpinib yashadi, bu yerda yashab o'tgan aziz avliyolarni ma'naviy piri ustoz sifatida bilib e'tiqodda bo'ldi. Bobur Imom Buxoriy haqida "Yana sohibi "Sahihi Buxoriy" Xoja Ismoil Xartanak ham Movarounnahrindur" deya e'tirof etadi.

Xulosa."Boburnoma" asari Movarounnahrning geografik o'rni, tabiati va aholisini o'rganishda muhim manba hisoblanadi. Bobur o'zining kuzatishlari va aniq tavsiflari bilan bu hududning tabiiy va ijtimoiy jihatlarini batafsil yozib, bizga o'sha davrning aniq va keng qamrovli tasvirini qoldirgan. Bu asar, bugungi kunda ham geografiya va tarixchilar uchun muhim manba bo'lib, mintaqaning tabiiy va madaniy

boyliklarini o'rganishda katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Boburnoma - Zahiriddin Muhammad Bobur, Tashkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2014.
2. O'zbekiston tarixi - Tursunov, T., Tashkent: Sharq NMAK, 2010.
3. Geografiya va tabiiy resurslar - Karimov, A., Tashkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2012.
4. O'zbekistonning madaniy merosi - Mirziyoyev, S., Tashkent: Yangi asr avlodi, 2018.
5. Movarounnahr va Turkiston tarixi - Aliyev, K., Tashkent: Universitet nashriyoti, 2015.
6. Markaziy Osiyoning geografik atlası - Abduvohidov, M., Tashkent: Geografiya va ekologiya markazi, 2016.